

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍN INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

HARAKATLI O‘YINLARNI TARBIYAVIY, SOG‘LOMLASHTIRUVCHI VA BILIM BERISH AHAMIYATI

Saparbaev E,
assistent-oqituvchi, NMPI

Annotatsiya: *O‘yin bilan shug‘ullanish o‘yin qatnashchilarini yangidan-yangi, his-tuyg‘uni, tasavvur etishini, tushunchalarini boyitib boradi. O‘yin pedagoglarimiz qo‘llarida bolani har tomonlama rivojlanishiga yordam beradi. Ular uni tasavvur etish tushunchalarini kengaytiradi, kuzatuvchanligini, ziyrakligini, zehini o‘tkirlikni, tahlil qilishni bilishni, ko‘rganlarini taqsimlashni va ommalashtirishni rivojlantiradi, shu asosida uning atrofini o‘rab turganlar orasida kuzatiladigan hodisalardan xulosa chiqaradilar.*

Tayanich sózlar: *Harakatli o‘yinlar, yosh avlod, o‘yin, harakat malakalari*

Bizning mamlakatimizda o‘sib kelayotgan yosh avlodni tarbiyalash amaliyoti shunga guvohlik beradiki, bolalarda va o‘smirlarda yuqori axloqiy va jismoniy sifatlarni shakillantirish eng muhim vositalardan biri bo‘lib hisoblanadi. Ayniqsa, maktabgacha yoshdagi va maktab yoshdagi bolalarni jismoniy tarbiyasida juda katta o‘rin egallaydi, chunki ular salomatlikni saqlash va mustahkamlashda, jismoniy rivojlanishni normal bo‘lishiga harakat malakalarini kompleks takomillashtirishga qulaylik tug‘diradi. Bolalar o‘yinlarida to‘plangan tajribalarda o‘z aksini topgan bo‘lib, hayot to‘g‘risidagi voqealarni ifoda etilganligi haqidagi o‘zlarini tasavvurlarini mustahkamlaydi, chuqurlashtiradi. Bolalar xudi kattalardek faoliyati jarayonida olamni bilib oladi.

Mamlakatimiz pedagoglari o‘sib kelayotgan yosh avlodni hayotga tayyorlashda harakatli o‘yinlarni ta‘limiy ahamiyati kattaligini qayd qiladilar, chunki bola o‘yinda rivojlanadi. O‘yin bilan shug‘ullanish o‘yin qatnashchilarini yangidan-yangi, his-tuyg‘uni, tasavvur etishini, tushunchalarini boyitib boradi. O‘yin pedagoglarimiz qo‘llarida bolani har tomonlama rivojlanishiga yordam beradi. Ular uni tasavvur etish tushunchalarini kengaytiradi, kuzatuvchanligini, ziyrakligini, zehini o‘tkirlikni, tahlil qilishni bilishni, ko‘rganlarini taqsimlashni va ommalashtirishni rivojlantiradi, shu asosida uning atrofini o‘rab turganlar orasida kuzatiladigan hodisalardan xulosa chiqaradilar.

Kichik maktab yoshidagi bolalar uchun harakatli o‘yinlarni tasnifi. 7-10 yoshli bolalar (1-4 sinf o‘quvchilari) barcha tabiiy harakatlarni (yurish, yugurish, sakrash, uloqtirish) hali mutlaqo egallashmaganlar, shuning uchun harakatli o‘yinlar, tabiiy harakatlar bilan bog‘liq bo‘lib ularda katta o‘rinni egallashi kerak. Shuni esda

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍŃ INTEGRACIYASÍ»

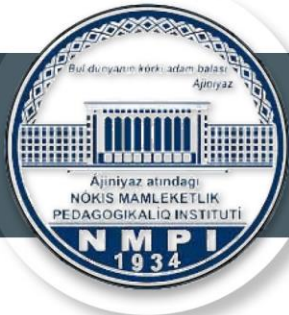
atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

saqlash kerakki, ya'ni bu yoshda bilim va malakalarni egallash g'ayri ixtiyoriy darajada ko'proq samarali o'tadi (xususan o'yinda), ixtiyoriyga nisbatan. Bundan tashqari bu yoshdagi bolalarni anatomo-fiziologik, psixologik xususiyatlarini hisobga olish kerak. O'rab turgan turli-tuman muhitni, organizmga ta'sir etishi va tez charchab qolishi ularda ko'proq ko'ngilchanlik bilan kuzatiladi. Bu shu bilan bog'liq bo'ladiki, bu yoshdagi bolalarda yurak, o'pka va tomirlar sistemasini rivojlanishi orqada qoladi, muskullari esa hali bo'sh, ayniqsa qorin pressisi va orqa mushaklari.

Yugurish va sakrash bilan o'tkaziladigan harakatli o'yinlar vaqti bo'yicha qisqa bo'lishi kerak va dam o'lish tez-tez takrorlanish bilan birga o'tadi. Huddi shu vaqtda shu yoshdagi bolalar sakrash bilan o'ynaladigan o'yinlarni juda yoqtiradilar (Arg'amchida, do'ngdan-do'nga sakrash va b.q). Bu yoshdagi bolalar uchun ko'proq qulay o'yinlar chopib o'tish o'yinlari xisoblanadi. Masalan: "Chaqqon bolalar", "Bo'ri zovurda", "Ikki sovuq", bu erda bolalar qisqa chopib o'tishdan keyin dam olish imkoniyatiga ega bo'ladi, yoki o'ynovchilar harakatda navbati bilan qatnashadigan o'yinlar, masalan "Hamma o'z bayroqchasiga", "Uysiz quyon", "Bo'sh o'rin".

Bu yoshdagi bolalarda mushak va bo'g'inlarni yanada etarli darajada o'smaganligini, xisobga o'lib katta ku'chli zo'riqish bilan o'ynaladigan o'yinlarni bermasligi kerak. Bolalarga bu davrda ya'ni aloxida haraktni ajratish va uning alohida parametrlarini aniq boshqarishi qiyin bo'ladi. Bolalar tez charchaydilar, huddi shunday harakatga tayyorgarlik tezda tiklanadi. Hususan ularni harakatni bir hilligi charchatib qo'yadi. Kichik maktab yoshidagi bolalarni diqqati etarli darajada barqaror emas. Shuning uchun bola diqqatini bo'ladiki, ya'ni bunday xolatda unga ko'proq qiziqarsiz tuyiladi. Shu sababli bu harakatli o'yinlar ularda uzoq vaqt e'tiborni bir erga to'plashni talab qilmaslik kerak. Aks holda bolalar qoidaga rioya qilishni to'xtatadilar, o'yinni borishi yoki o'ynalishi buziladi va ularda o'yinga bo'lgan qiziqish yo'qoladi.

Bolalarda obrazli fikrlash bilan bog'liq maktabda o'qishni birinchi ikki yilida mazmunli o'yinlar katta o'rin egallaydi, u ularni o'ylab chiqarishga ustalik va ijodidan mamnun bo'lishiga yordam beradi. Shuni hisobga olish kerakki, bolalar bu yoshda o'qish va yozishni biladilar, bu ularni aqliy ong-bilim darajasini bir muncha kengaytiradi. Bunga quyidagi mazmunli o'yinlar misol bo'la olishi mumkin, bunga ayniqsa sinfdan tashqari o'tkaziladigan "Boyo'g'li", "Bo'ri zovurda", "Ikki sovuq", "Kosmanavtlar", "Tulki", "CHaqqonlar" va b.q o'yinlar kiradi. Bu yoshdagi bolalar

«ÚZLIKSIZ BILIMLENDIRIW SISTEMASÍDA ARALÍQTAN OQÍTÍWDÍŃ INTEGRACIYASÍ»

atamasındaǵı IV Xalıqaralıq ilimiy-teoriyalıq konferenciya

uchun biror hususiyati bilan ajralib turadigan va sirli, kutilmagan elementlari bo‘lgan o‘yinlar (“Ko‘z bog‘log‘ich”, “Top kimni ovozi bu”), bekinish va topa olish yoki aniqlash o‘yinlari (“Bekinmashoq”, “Qorovullar”).

O‘yinda bu davrda hulqni asosiy poydevori, jamoat tartibini saqlash qoidasini bajarishni bilishni tarbiyalaydi. Jamoa bo‘lib o‘ynaladigan o‘yinlarda ma’naviy va ma’rifiy, axloqni oddiy me’yor va qoidalari haqida tasavvur qilishni tarbiyalaydi. Komandalarga bo‘linib o‘ynaladigan o‘yinlar paydo bo‘la boshlaydi, buni har bir o‘yin qatanshchisi o‘zlarini komandalarini obrusi uchun kurashdilar va “asir”ga tushgan o‘rtoqlarini qutqaradilar. Komandali o‘yinlarni o‘ynash o‘qishni birinchi yilini oxiridan boshlanadi va ayniqsa 3-sinfdan boshlab keng qo‘llaniladi.

Ya’ni musiqa va ashula xor harakteridagi o‘yinlar bo‘lib, ular asosan maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarga xos bo‘ladi. Bu o‘yinlar ayniqsa 1-2 sinf o‘kuvchilarining sinfdan tashqari vaqtda foydalaniladi. Ular bolalarda birgalikda kelishilgan xolda harakat qilishga, ma’lum ritmda harakatni bajarishga o‘rgatadi. Bolalar shuningdek, aloxida so‘z, jummalarni oxang bilan aytiladigan so‘zli o‘yinlarni juda yaxshi ko‘radilar, masalan “Kosmanavtlar”, “Qopqon” va b.q. ashula aytish va oxang bilan aytish o‘ynaladigan o‘yinlar nutqini rivojlantiradi, u ya’na trenirovka qilishga shuningdek ritim va musiqalikni tarbiyalashga muhtojdir. Nihoyat bolalar bu yoshda shunday o‘yinlar bilan qiziqadilarki, ular bu o‘yinda o‘zlarini epchillik, chaqqonlik namoyon qilishlari mumkin. Shu yoshdan boshlab bolalar o‘rtasida xalq o‘yinlari yaxshi ommalashib boradi. Kichik maktab yoshidagi bolalar xayotida harakatli o‘yinlar katta o‘rini egallashi kerak, chunki bu yosh xususiyatlariga shuningdek ma’naviy ma’rifiy axloqiy tarbiyaga mos keladi. Harakatli o‘yinlardan “Alpomish” va “Barchinoy” test me’yorlarini topshirishga tayyorlashda keng foydalanish mumkin.

Adabiyotlar:

1. Alewov O‘. Qaraqalpaqstanda tálim-tárbiyalıq oylardıń qáiplesiwi hám rawajlanıwı. Nókis, «Bilim», 1993
2. Shilmanov P. Milliy balalar oyinlari. Nókis, Qaraqalpaqstan, 1996